

Igor Stanić

„JEDAN OD NAJTEŽIH DANA U ULJANIKU!“ – ŠTRAJK U BRODOGRADILIŠTU ULJANIK 1967. GODINE¹

Igor Stanić
Centar za kulturološka i povijesna istraživanja
Socijalizma, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Zagrebačka 30, HR – 52100 Pula
igorstanic.is@gmail.com

UDK 629.5.081(497.5Pula):321.74
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 3. 5. 2016.
Prihvaćeno: 12. 10. 2016.
DOI: <http://doi.org/10.21857/9xn31cvkzy>

Godine 1965. Savezna skupština donijela je paket zakona kojima je započela velika gospodarska reforma kojoj je cilj bila veća sloboda tržišta i veća učinkovitost poslovanja te uključivanja Jugoslavije u međunarodnu podjelu rada. Reformom je uveden gospodarski sustav poznat pod nazivom tržišni socijalizam koji je kao takav, uz samoupravljanje, predstavljao posebnost jugoslavenskog samoupravnog socijalizma. Početno nesnalaženje mnogih poduzeća u novim tržišnim uvjetima dovelo je do rezanja troškova unutar poduzeća, najčešće smanjivanjem plaća i otpuštanjem radnika. Posljedica toga bilo je nezadovoljstvo radnika koje je rezultiralo nizom štrajkova koji su zabilježeni u to vrijeme, a jedan takav dogodio se i u brodogradilištu Uljanik 1967. godine. Spuštanje na razinu studije slučaja prilikom istraživanja problematike vezane uz gospodarsku reformu pruža zanimljiv uvid u događaje i omogućuje praćenje problematike na razini mikrosredine. Analiziranjem zapisnika Upravnog odbora, Radničkog savjeta, Tvorničkog odbora sindikata te glasila radnog kolektiva brodogradilišta Informator, prikazani su povod, uzroci i posljedice štrajka te položaj radnika u sustavu radničkog samoupravljanja.

Gljučne riječi: *gospodarska reforma; štrajk; obustava rada; socijalizam; samoupravljanje; radnička klasa; brodogradilište Uljanik; Hrvatska; Jugoslavija.*

Uvod

„Reforma zbog svojih ciljeva traži maksimalnu štednju i svođenje svih oblika potrošnje u realne okvire. [...] Čitav je osnovni smisao reforme baš da stvorimo uslove za brži porast standarda i za brže povećanje lične potrošnje u raspodjeli nacionalnog

¹ Ovaj rad financirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom *Stvaranje socijalističkoga čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma* (1718).

*dohotka. Isto tako treba istaći da lični dohoci u jednom dužem periodu nikako ne mogu da rastu brže od produktivnosti rada. [...] Osnovni cilj ove akcije je otvoriti brži proces intenzivnijeg privređivanja, što je uslov za šire uklapanje naše privrede u svjetsko tržište, a i obrnuto šire uklapanje naše privrede u svjetsko tržište postaje uslov za ostvarenje procesa intenzivnijeg privređivanja, racionalizacije i modernizacije naše privrede, koji inače ne bi mogao da se uspješno odvija na uskom jugoslavenskom tržištu."*²

Ovim je riječima Boris Krajger, potpredsjednik Saveznog izvršnog vijeća, opisao uvjete poslovanja koji su se trebali ostvariti uvođenjem novoga gospodarskog sustava 1965. godine. Naime, 26. srpnja 1965. Savezna skupština donijela je paket zakona kojima je započela druga gospodarska reforma ili, kako je često nazivana, velika gospodarska reforma. Time je uveden gospodarski sustav koji se nazivao tržišnim socijalizmom i kao takav je, uz samoupravljanje, bio posebnost jugoslavenskog socijalizma. Nakon neuspjele reforme 1961. počelo je prevladavati mišljenje da postojeći gospodarski sustav treba proći kroz ozbiljnije transformacije.³ Glavno pitanje oko kojega se raspravljalo bila je politika cijena, osobito stoga što je država određivala cijene gotovo svim vrstama proizvoda.⁴ Pri tome osnovne ekonomske kategorije poput cijena proizvodnje, prodajnih cijena i visina akumulacije nisu bile pretjerano važne. Takva politika sustava cijena, u kojoj su cijene sirovina bile mnogo niže od cijena robe za široku potrošnju, dovodila je do disproporcije između proizvodnje sirovina i prerađivačke industrije.⁵ Reforma je pripremana tijekom 1963. i 1964. zbog veće slobode tržišta i veće učinkovitosti poslovanja te uključivanja Jugoslavije u međunarodnu podjelu rada, pri čemu je smanjena uloga države u gospodarstvu, a povećana je uloga tržišta.⁶ Prve promjene dogodile su se 1964., a nakon toga, 1965., donesen je niz zakona, među kojima i snižavanje carinskih stopa, ukidanje izvoznih premija te devalvacija dinara, koji su imali za cilj prilagodbu tijekom pristupanja Jugoslavije Općem sporazumu o carinama i trgovini (GATT), prethodniku Svjetske trgovinske organizacije, čija je Jugoslavija pridružena članica bila od 1959., privremena od 1962., a stalna članica postala je 1966. godine.⁷ Uveden je i jedinstveni tečaj dinara prema kojem je jedan američki dolar iznosio 1.250 starih dinara (SD), a denominacijom dinara novi dinar mijenjao se

² „Reforma“, *Vjesnik u srijedu (VUS)*, 28. srpnja 1965., 4.

³ Bilandžić, Dušan, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: glavni procesi: 1918-1985.*, Školska knjiga, Zagreb, 1985., 305.

⁴ Jakir Aleksandar, „Nemoguća misija i početak kraja? Gospodarske reforme u SFR Jugoslaviji tijekom 1960-ih godina“, *Zbirka Vpogledi 4: Iz hrvatske povijesti 20. stoljeća – Iz hrvatske zgodovine 20. stoletja*, ur. Iskra Iveljić, Stjepan Matković i Žarko Lazarević, Institut za novejšo zgodovino, Ljubljana, 2012., 102.

⁵ Jakir, 102; Bilandžić, *Historija SFRJ*, 306-308.

⁶ Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991: od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008., 333.

⁷ „S fićom u GATT“, *VUS*, 4. svibanj 1966., 1., 5.

za 100 starih. Novim gospodarskim sustavom poduzeća su trebala pokazati da su sposobna nositi se s uvjetima tržišnoga poslovanja, osobito zbog ukidanja investicijskih fondova, čime su u znatnoj mjeri zaustavljeni financijski tijekovi kojima je država intervenirala u gospodarstvo.⁸ Drugim riječima, poduzeća su prepuštena tržištu na kojem su trebala ostvarivati uspješno poslovanje.

Mnoga poduzeća imala su problema sa snalaženjem u novim gospodarskim uvjetima te se pokazalo da je ostvarivanje reforme u praksi mnogo teže nego što se očekivalo. Porast cijena sredinom 1965. doveo je do porasta troškova života za 35%, a poduzeća su povećavala osobne dohotke (OD) u skladu sa svojim mogućnostima.⁹ Drugim riječima, ona poduzeća koja su se snašla u uvjetima gospodarske reforme i koja su dobro poslovala svojim su radnicima mogla povisiti dohotke, a one radne organizacije koje su poslovale na rubu profitabilnosti nisu mogle povećavati plaće nego upravo suprotno, osobni dohoci padali su ispod prosjeka tih gospodarskih grana. U takvim situacijama događao se domino-efekt, pa su radne organizacije zbog otežanog poslovanja u tržišnim uvjetima, kako bi izbjegle smanjenje osobnog dohotka i samim time sačuvale mir unutar organizacije, počele najprije s obustavljanjem zapošljavanja novih radnika, zatim s prekvalifikacijama viškova radne snage, a naposljetku i s otpuštanjima zaposlenih. Razmjeri fluktuacije radne snage ovisili su o mnogim čimbenicima, no najviše o tome u kolikoj se mjeri pojedina radna organizacija uklopila u tržišne uvjete te kojoj je gospodarskoj grani pripadalo poduzeće. Prema statističkim podacima, broj osoba koje su tražile zaposlenje 1968. u Hrvatskoj iznosio je 63.921, odnosno stopa nezaposlenosti iznosila je 6,25% i bila je to dotad najveća poratna vrijednost.¹⁰ Nakon mnogih godina rasta zaposlenost je počela najprije stagnirati, zatim i opadati, a kao posljedica toga bio je odlazak mnogih radnika iz Jugoslavije na rad u inozemstvo. Ukidanjem investicija kojima je država ulagala sredstva u gospodarstvo radnim su organizacijama ostavljena nedovoljna sredstva za početno snalaženje i uklapanje u nove uvjete poslovanja, pa su novi uvjeti mnogim poduzećima bili svojevrsan šok, a to je sa sobom povuklo mnoge poteškoće koje su najviše osjetili radnici. Poduzeća su, kako bi došla do financijskih sredstava, pribjegavala uštedama koje su dovele do rezanja mnogih troškova, od subvencioniranja prehrane do osobnih dohodaka. Uzme li se u obzir činjenica da su općim porastom cijena rasli i životni troškovi, jasno je da takve „nepopularne promjene“, pogotovo smanjenje osobnog dohotka, nisu pale na plodno tlo kod radnika te su izazivale nezadovoljstvo, koje su oni iskazivali na razne načine i oblike, od usmenih protesta preko kolektivnih dolazaka u općinska sindikalna vijeća pa sve do štrajkova, tada nazvanih obustavama rada.¹¹

⁸ Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 333; Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999., 478.

⁹ Bilandžić, *Historija SFRJ*, 313.

¹⁰ Sirotković, Jakov, *Hrvatsko gospodarstvo*, Golden marketing, Zagreb, 1996., 128.

¹¹ Hrvatski državni arhiv HDA, Fond (F) 1286, Vijeće Saveza sindikata Hrvatske (VSSH), kutija 1871,

Problemi oko uvođenja gospodarske reforme te položaj radnika u uvjetima tržišnog socijalizma mogu se istraživati i na primjeru studije slučaja. Detaljan ulazak u mikrostudiju pruža zanimljiv uvid u niz događanja nakon 1965., a brodogradilište *Uljanik* iz Pule idealan je model za takvu studiju slučaja. Iako je uklapanje u nove gospodarske uvjete ovdje teklo mnogo bolje nego u mnogim drugim poduzećima, nezadovoljstvo među radnicima nije zaobišlo ni *Uljanik*. Rezultat je to niza mjera koje su se provodile unutar zidova brodogradilišta nakon uvođenja gospodarske reforme 1965., a radnički revolt eskalirao je štrajkom 1967. godine. Analiziranjem zapisnikā sa sjednica Radničkog savjeta, Upravnog odbora i Tvorničkog odbora sindikata nastoji se odgovoriti na pitanja koji su bili povod, uzroci i posljedice štrajka, a posebno mjesto zauzima položaj radnika, odnosno pitanje protiv koga su oni u sustavu radničkog samoupravljanja zapravo štrajkali.

„Novi pravilnik je rađen sa maksimalnom sviješću, samo ga možda treba negdje malo ugladiti“ – povod štrajku

„Obustava koja je bila u poduzeću ona se tretira kao jedan od najtežih dana u Uljaniku [...] O toj obustavi rada čulo se u cijeloj zemlji, a jedino je pitanje kako će se brodovlasnici postaviti prema nama.“¹²

Tim riječima, iznimno zabrinutim tonom, glavni direktor brodogradilišta Alfred Foskio otvorio je 9. sjednicu Radničkog savjeta koja se održala 27. rujna 1967., na dan kad se u jutarnjim satima unutar zidova brodogradilišta odvijao četverosatni štrajk. Toga jutra eskaliralo je nezadovoljstvo koje se nakupljalo kod određenog broja radnika i svoju je manifestaciju dobilo u obliku obustave rada. Iako je riječ o događaju relativno kratkoga trajanja i s poprilično jednostavnim povodom, taj incident krije u sebi puno dublju problematiku, uzroke i posljedice. Sudeći prema kratkom izvještaju kojim je Mirko Đerđa, predsjednik Tvorničkog odbora sindikata (TOS), otvorio proširenu sjednicu toga tijela, štrajk je započeo u jutarnjim satima na Otoku, dijelu brodogradilišta koji je s kopnom spojen stotinjak metara dugim mostom.¹³ U tom dijelu brodogradilišta nalazili su se Brodograđevna radionica, Kovačnica i Cjevarska radionica, navozi te dokovi. Čini se da su toga jutra strojevi u brodogradilištu bili u stanju mirovanja, kao i dio radnika koji je odlučio prekinuti svakodnevnu radnu rutinu i na način „koji nije služio na čast“ izboriti se za ono što su smatrali svojim pravom.¹⁴ Organizatori štrajka i radnici koji su obustavili rad te

Informacije o obustavama rada u toku 1967. godine, Zagreb, rujan 1967.

¹² Arhiva brodogradilišta Uljanik (ABU), 42, red 1-3, Zapisnici Radničkog savjeta, 1967., paket, Zapisnik 9. sjednice Radničkog savjeta 'Uljanik' brodogradilišta i tvornice dizel motora - Pula (RS U BTDM), 27.9.1967.

¹³ ABU, 138, red 3-2, sindikat Zapisnici TOS-a i Predsjedništva 1967-69. paket, Zapisnik 1. proširene sjednice Tvorničkog odbora sindikata Uljanik (TOS-a), 11.10.1967.

¹⁴ Isto.

svi oni koji su se usput uključili u revolt okupili su se pred upravnom zgradom i iznijeli svoje zahtjeve. No dio radnika svoje nezadovoljstvo nije iskazao samo prekidom rada nego se fizički obračunao s nekoliko rukovoditelja koji su u tom trenutku izašli smiriti masu radnika i pokušati razgovarati s njima. U naletu bijesa od radnika su nastradali tehnički direktor Mile Vlašić, šef Odjela za organizaciju Adeodato Peteh te predsjednik Radničkog savjeta Josip Vela.¹⁵ Sudeći prema izvještajima koje je pravni savjetnik Boris Sirotić podnosio Upravnom odboru (UO) u vezi s disciplinskim postupkom i istragom protiv radnika koji su sudjelovali u fizičkom obračunavanju na dan štrajka, čini se da su najaktivniji štrajkaši bili radnici iz brodograđevnog odjela s Otoka te oni s kopna, iz strojograđevnog i opremnog odjela.¹⁶

No važno je napomenuti da u razdoblju nakon reforme 1965. *Uljanik* nije bio izoliran slučaj kad su u pitanju obustave rada i različiti oblici iskazivanja nezadovoljstva radnika. Prema istraživanju sociologa Nece Jovanova, koji je doktorirao na radničkim štrajkovima, u razdoblju 1958. – 1969. u Jugoslaviji je bilo blizu dvije tisuće štrajkova.¹⁷ Po svojem karakteru, sadržaju, opsegu, krajnjim ciljevima, povodima, uzrocima i posljedicama, ti štrajkovi razlikovali su se od onih u kapitalističkim, ali i onih u ostalim socijalističkim zemljama. Tijekom prve dvije postreformske godine u socijalističkoj Hrvatskoj obustave rada i drugi oblici iskazivanja nezadovoljstva radnika bili su česta pojava, ali i predmet rasprava u savezним i republičkim tijelima. U Republičkom vijeću Saveza sindikata (RV) konstatirali su da „obustave rada kao oblik protesta [radnika] predstavljaju specifičan oblik reakcije i zaslužuju posebnu pažnju“.¹⁸ Kao rezultat toga u Republičkom vijeću izradili su „Informaciju o obustavama rada u toku 1967. godine“ u kojoj su analizirani štrajkovi koji su se dogodili tijekom 1966. i prvoj polovici 1967. u radnim organizacijama u Hrvatskoj. Kompletiranje izvještaja o obustavama rada otežavalo je nastojanje rukovodilaca poduzeća da se vijesti o tome ne šire izvan granica radnih organizacija ili pak da se umanje njihovi razmjeri i značenje. Jednako otežavajuće bilo je i to što su sindikalne organizacije nepravovremeno dostavljale pismene izvještaje o samim štrajkovima, uzrocima, zahtjevima radnika te poduzetim mjerama.

U izvještaju Republičkog vijeća, prema uzrocima obustava i zahtjevima radnika, prepoznato je nekoliko grupa poduzeća u kojima su se događali štrajkovi.¹⁹ Prva skupina sastojala se od poduzeća koja su godinama poslovala na rubu profitabilno-

¹⁵ Isto.

¹⁶ ABU, 76 ormar 21, red 2-2 Zapisnici Upravnog odbora 1967 paket, Zapisnik 26. sjednice Upravnog odbora Brodogradilišta i tvornice dizel motora 'Uljanik' - Pula (UO U BTDM), 20., 23.10.1967.; Zapisnik 29. sjednice UO U BTDM, 30.10.1967.; Zapisnik 31. sjednice UO U BTDM, 10.11.1967.

¹⁷ Jovanov, Neca, *Dijagnoza samoupravljanja 1975.-1981.*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., 179.

¹⁸ HDA, F 1286, VSSH, kutija 1871, Informacije o obustavama rada u toku 1967. godine, Zagreb, rujan 1967.

¹⁹ Isto.

sti, a novi tržišno orijentirani uvjeti poslovanja još su više pogoršali stanje u tim radnim organizacijama. Riječ je o poduzećima u kojima je najveći dio dohotka odlazio na plaće, a među njima bilo je i onih koja su poslovala s gubitkom. Za takve radne organizacije karakteristično je da nisu imale razrađene programe na osnovi kojih bi se mogle nositi sa zahtjevima reforme, da nisu potpuno razvile samoupravljanje te su se u društveno-političkom smislu smatrale pasivnima. Također, u takvim poduzećima izlaz iz problema prouzročenih nesnalženjem u reformi tražio se u otpuštanju viškova radne snage, a to je dodatno izazivalo nezadovoljstvo kod radnika. Povod štrajkovima u takvim poduzećima bio je povezan sa smanjenjem ionako niskih osobnih dohodaka, a dublji uzrok općeg nezadovoljstva bila je loša ekonomska situacija i nemogućnost uklapanja u nove gospodarske uvjete. Prosječna mjesečna primanja u sedam takvih organizacija kretala su se ispod 500 novih dinara (ND).²⁰ Primjerice u Ljevaonici iz Slavonske Požege prosječna mjesečna primanja 1966. godine iznosila su 480 ND, a u osječkoj ljevaonici željeza i tvornici strojeva prosječni dohoci iste godine iznosili su 595 ND. Uzme li se u obzir da je prosječna plaća u Hrvatskoj 1966. iznosila 725 ND, vidljivo je da su primanja u tim poduzećima bila poprilično ispod hrvatskog prosjeka.²¹ Pridoda li se tome i porast indeksa troškova života u razdoblju 1962. – 1966. za 39,75%, zahtjevi radnika za povećanjem osobnog dohotka bez obzira na trenutne poslovne rezultate sasvim su razumljivi, jednako kao i nepovjerenje u rukovodstva poduzeća.

Drugu skupinu činila su ona poduzeća koja su u poslovnim rezultatima bila na razini ili iznad prosjeka grupacije kojoj su pripadali. Sukladno tome i primanja u tim poduzećima kretala su se na razini ili iznad republičkog prosjeka. Primjeri takvih poduzeća nalaze se u karlovačkoj Jugoturbini s prosjekom plaća tijekom 1966. godine od 856 ND te u Radnoj organizaciji *Đuro Đaković* iz Slavenskog Broda u kojoj su radnici 1966. primali prosječno 870 ND.²² Povod za obustave rada u takvim poduzećima bile su razlike u visini osobnog dohotka u pojedinim radionicama unutar radnih organizacija. No, čini se da su se u tim slučajevima povod i uzroci preklapali s obzirom na činjenicu da su se dublji problemi nalazili u odnosima među radnim jedinicama, a osobito u odnosima između proizvodnih radionica i stručnih službi. Radnicima su posebno smetali novi pravilnici na temelju kojih su im se smanjivali osobni dohoci, posebno radnicima iz neposredne proizvodnje, koji su smatrali da su u nepovoljnijem položaju u odnosu na službenike. U skladu s time radnici su zahtijevali obrazloženje nastalih razlika u primanjima te stavljanje svih radnih jedinica u podjednak položaj. Uz te dvije skupine poduzeća bilo je i onih u kojima se radničko nezadovoljstvo nije manifestiralo obustavom rada nego različitim obli-

²⁰ Isto.

²¹ Statistički godišnjak Hrvatske (SGH), 1971., 193.

²² HDA, F 1286, VSSH, kutija 1871, Informacije o obustavama rada u toku 1967. godine, Zagreb, rujan 1967.

cima protestiranja. Potrebno je napomenuti da su u obje skupine radnički zahtjevi uglavnom bili ostvareni, a nisu bile rijetke ni smjene rukovodstava ili pak ostavke direktora, poput onih u radnim organizacijama *Lipa Mill*, *Prvomajska* i *Me-ga* iz Zagreba ili pak *Otočanka* iz Zadra i *Sergio Dobrić* iz Pule.²³

Sudeći prema prosječnim mjesečnim primanjima i broju zaposlenika u *Uljaniku* tijekom prvih postreformskih godina, čini se da je brodogradilište bilo u onoj skupini poduzeća koja su se vrlo dobro uklapala u nove uvjete poslovanja koje je postavila gospodarska reforma. Broj zaposlenih radnika i službenika u razdoblju 1961. – 1968. porastao je s 3.950 na 4.984., odnosno za nešto više od tisuću zaposlenih.²⁴ Broj zaposlenih povećavao se umjerenim tempom do 1965., a nakon toga kretao se uglavnom stabilno bez većih padova i uspona. Osobni dohoci u razdoblju nakon reforme uglavnom su se povećavali, a to je bilo u skladu s predviđenim i preporučenim postupnim povećanjem u skladu s mogućnostima radnih organizacija. Prosječna mjesečna primanja radnika i službenika 1965. godine iznosila su 778,76 ND, 1966. je prosječni osobni dohodak iznosio 1.034,59 ND, a sljedeće dvije godine 1.086,04 i 1.294,28 ND.²⁵ Drugim riječima, prosječni osobni dohoci radnika i službenika u *Uljaniku* u razdoblju 1965. – 1968. porasli su za više od pet stotina novih dinara. Uzmemo li se u obzir prosječna primanja na republičkoj razini, koja su 1965. iznosila 524 ND, 1966. godine 725 ND, 1967. godine 831 ND, a 1968. godine 904 ND, vidljivo je da su se prosječne plaće u brodogradilištu kretale iznad hrvatskog prosjeka.²⁶ Nadalje, usporede li se ti podaci s industrijskom granom brodogradnje, u kojoj su prosječni osobni dohoci iznosili 1965. godine 704 ND, 1966. godine 958 ND, 1967. godine 1.104 ND te 1968. godine 1.202 ND, vidljivo je da su se prosječna primanja u *Uljaniku* kretala iznad prosjeka te grupacije.²⁷ Također, važno je napomenuti, što je i prema navedenim podacima vidljivo, da se brodogradnja kao industrijska grana relativno dobro nosila s gospodarskom reformom i zahtjevima tržišta. Međutim, ako su prosječna primanja radnika i službenika brodogradilišta *Uljanik* bila iznad i republičkog i grupacijskog prosjeka, ako nisu zabilježena veća otpuštanja zaposlenika, postavlja se pitanje zbog čega dio radnika nije bio potpuno zadovoljan postojećim stanjem i zbog čega je to nezadovoljstvo iskazano krajem rujna 1967. štrajkom i fizičkim obračunavanjem s pojedincima u poduzeću.

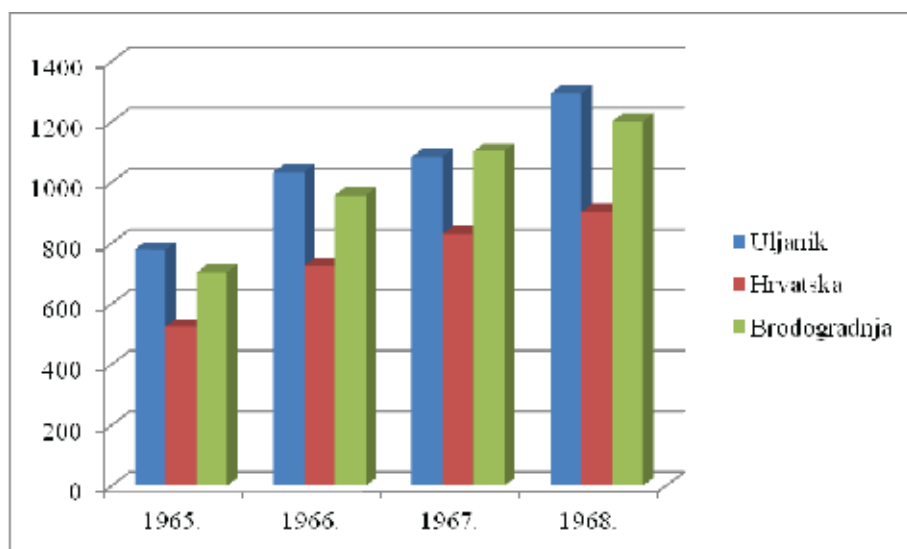
²³ Isto.

²⁴ ABU, 49, red 1-3, Zapisnici Radničkog savjeta, 1968, paket, Zapisnik 12. sjednice RS U BTDM, Izvod iz izvještaja o poslovanju poduzeća za 9. mj. 1968. godine, 12.12.1968.; 19 red 1-2 Zapisnici Upravnog odbora 1962 paket, Zapisnik 41-ve sjednice UO U BTDM, Izvod iz izvještaja o poslovanju za 9 mjeseci 1962. godine, 27.12.1962.

²⁵ ABU, 34, red 1-2, Zapisnici Radničkog savjeta, 1966, paket, Zapisnik 9. sjednice RS U BTDM, Izvod iz izvještaja o poslovanju za 9 mjeseci 1966. godine, 25.11.1966.; Zapisnik 12. sjednice RS U BTDM, Izvod iz izvještaja o poslovanju poduzeća za 9. mj. 1968. godine, 12.12.1968.

²⁶ SGH-71, 193.

²⁷ Isto.

Graf 1. Prosječne plaće u *Uljaniku*, Hrvatskoj i industrijskoj grani brodogradnje 1965. – 1968.

Izvori: SGH-71, Izvodi iz izvještaja o poslovanju poduzeća za 1962., 1966. i 1968. godinu

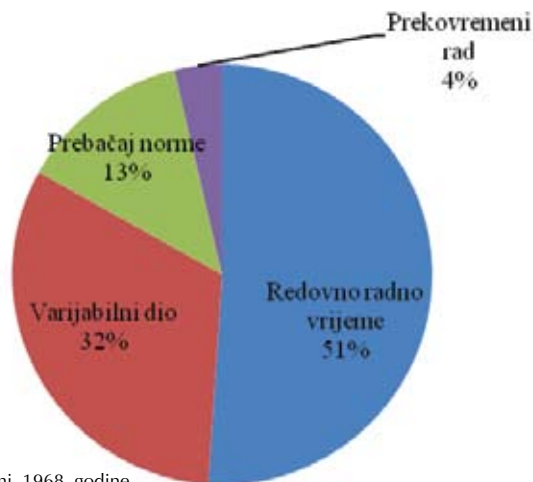
Neposredni povod za izbijanje štrajka bilo je nezadovoljstvo radnika novim Pravilnikom o raspodjeli osobnih dohodaka prema kojem je većina radnika primila niže osobne dohotke za kolovoz i rujan 1967. godine.²⁸ Sukladno tome glavni zahtjevi radnika uoči obustave bili su ponovno aktiviranje starog Pravilnika o raspodjeli osobnih dohodaka, raspisivanje izbora za nova tijela upravljanja te novo rukovodstvo sindikalne organizacije. Naime, Radnički je savjet na svojoj četvrtoj sjednici, u lipnju 1967., prihvatio „teze za izmjenu Pravilnika o raspodjeli osobnih dohodaka i prijedlog za korekciju dodataka“ i time je odobren novi pravilnik, koji je trebao stupiti na snagu 1. kolovoza 1967.²⁹ Kako bi pojedine intervencije u novom pravilniku bile jasnije, potrebno se osvrnuti na sastavne dijelove koji su činili plaću u *Uljaniku*. Osobni dohoci sastojali su se od izračuna za redovno radno vrijeme (startna osnovica), produženi rad (prekovremeni), prebačaj norme te za varijabilni dio (premija). U zbroju tih elemenata plaće najveći dijelovi odlazili su na redovno radno vrijeme i na varijabilni dio. Primjerice, prosječna primanja radnika i službenika u *Uljaniku* 1967. iznosila su 1.086,04 ND, od čega je 544,41 ND odlazio na redovno radno vrijeme, 341,42 na varijabilni dio, 141,16 na prebačaj norme i 39,05 za prekovremeni rad.³⁰ Novi pravilnik predviđao je regulaciju izračuna startnih osnovica (redovno radno

²⁸ ABU, Zapisnik 1. proširene sjednice TOS-a Uljanik, 11.10.1967.

²⁹ ABU, Zapisnik 4. sjednice RS U BTDM, 14.6.1967.

³⁰ ABU, Zapisnik 12. sjednice RS U BTDM, Izvod iz izvještaja o poslovanju poduzeća za 9. mj. 1968. godine, 12.12.1968.

vrijeme) tako što se nastojalo izjednačiti odnose radnika po kategorijama u svim proizvodnim odjelima.³¹ No velika intervencija i suština novog pravilnika bila je u izmjeni sustava obračuna varijabilnog dijela osobnog dohotka radi objektivnijeg obračunavanja. To je značilo da se izmjenom načina obračunavanja tog dijela plaće nastojalo postaviti ukupne osobne dohotke u okvire predviđene društvenim planom. Stoga su glavni zahvati u pravilniku bili u postavljanju jedinstvenih normativa na razini poduzeća, s obzirom na to da su do tada norme bile neujednačene, a to je moglo dovoditi do toga da su neki odjeli imali veće norme od drugih.³² Nadalje, na udaru su se našli i obračunski koeficijenti koji su dovodili do povećanja primanja, jer je rasla potencijalna, ali ne i stvarna produktivnost. S obzirom na činjenicu da ostvarena ukupna produktivnost nije bila u porastu, onda ni ukupna primanja, koja su bila izračunata na osnovi tih obračunskih koeficijenata, nisu mogla rasti. No primanja su se ipak povećavala te je trebalo naći razloge tome i eliminirati ih „da ne bi sutra stezali kaiš“.³³ Zbog toga su ukinuli koeficijente iz obračuna varijabilnog dijela, a njih su, kako se primanja ne bi u globalu smanjila, zamijenili prosječnim prebačajem norme. Drugim riječima, na taj su način fiksirali taj dio obračuna varijabilnog dijela. Naposljetku je kao osnovica za obračun varijabilnog osobnog dohotka postavljen koeficijent radnog kapaciteta ili zaposlenosti kao mjerilo koje bi označavalo odnos između raspoloživog i ostvarenog radnog kapaciteta koje bi zajedno s prosječnim prebačajem izražavao produktivnost.³⁴

Graf 2. Dijelovi plaće u Uljaniku 1967.

Izvor: Izvod iz izvještaja o poslovanju poduzeća za 9. mj. 1968. godine.

³¹ „Uzroci i novosti u izmjeni Pravilnika o raspodjeli osobnih dohodaka“, *Informator*, 24.8.1967., god. V., broj 49.

³² Isto.

³³ Isto.

³⁴ Isto.

Tim promjenama smanjen je varijabilni dio plaće i to je pogodilo uglavnom proizvodne radnike, koji su smatrali da su oštećeni, te su zbog toga obustavili rad i fizički napali one koje su smatrali odgovornima. Problemi u vezi s pravilnikom već su se mogli vidjeti ni mjesec dana nakon njegova donošenja, kad se na sjednici Radničkog savjeta 22. rujna 1967. raspravljalo o osobnim dohocima. Tom prilikom dotaknuli su se problema normi, osobito onih radnika koji više nisu radili na normu i kojima je na osnovi toga smanjena plaća, te je odlučeno da se nađe rješenje za tu skupinu radnika.³⁵ Nakraju je glavni direktor Alfred Foskio naglasio da bi *Uljanik* tijekom listopada trebao potpisati ugovore za gradnju brodova za Indiju i da bi time radni kapaciteti bili popunjeni. Zatim je naglasio svim prisutnima da moraju „poduzeti sve mjere da ne bi slučajno došlo do bilo kakve obustave rada u poduzeću, jer bi nam to moglo samo naškoditi da brodovlasnik odustane od gradnje brodova kod nas“ te je, da ne bi došlo do toga, ponovio da se sve nepravilnosti trebaju „riješiti putem organa upravljanja, a nikako drugačije“.³⁶ Već nakon nekoliko dana direktorov strah od štrajka pokazao se itekako opravdanim i pridonio je činjenici da obustava nije bila toliko neočekivana.

„Dajte pare, jer raspoložemo milijardama“ – uzroci štrajka

Iako je štrajk bio relativno kratkotrajan događaj s prividno jednostavnim povodom, ipak se u vezi s time kriju dublji uzroci koji su se počeli javljati nakon donošenja gospodarske reforme 1965., a novi pravilnik bio je samo konačan oblik promjena radi uklapanja u nove gospodarske mjere. Nakon donošenja reforme stručno rukovodstvo brodogradilišta, koje se sastojalo od glavnog direktora i nekolicine njegovih suradnika, poput tehnološkog direktora i šefa Odjeljenja za organizaciju i unapređenje poslovanja, bilo je iznimno aktivno u nastojanjima da radnom kolektivu približi i objasni nove uvjete u kojima se *Uljanik* našao nakon reforme. Njihova prisutnost u kolektivu bila je velika, a najčešće se ogledala u sudjelovanju u radu sjednica upravnog odbora i radničkog savjeta te čestim prisustvovanjem, svakoga petka, na zborovima radnika. Usto, nerijetko su se pojavljivali u *Informatoru*, glasilu radnog kolektiva brodogradilišta, u kojem su se izravno obraćali svim zaposlenicima. Njihova velika nazočnost u brodogradilištu bila je, s jedne strane, pripremanje terena za odluke koje su se trebale podržati na sjednicama samoupravnih tijela jer im je trebala legitimnost Upravnog odbora i Radničkog savjeta, a s druge nastojanje čuvanja mira među radnicima objašnjavanjem trenutnoga gospodarskog položaja. U prvom nastupu nakon reforme, koji je održan u starom domu *Uljanika*, glavni direktor Foskio u kratkim je crtama upoznao radni kolektiv s „novim privrednim

³⁵ ABU, Zapisnik 9. sjednice RS U BTDM, 22.9.1967.

³⁶ Isto.

mjerama" i njihovim odrazom na brodogradnju.³⁷ U svojem govoru naglasio je da je nova gospodarska reforma dovela i brodogradnju u „teži položaj nego što je bila do sada“, a to je dočarao primjerom *Uljanika*, koji u tom trenutku nije mogao mijenjati već dogovorenu cijenu broda, iako su se u međuvremenu (dok se brod gradio) cijene repromaterijala i opreme povećale. Dodao je i to da će se, zbog povećanih troškova života, i osobni dohoci morati povećati unatoč tomu što su i ostali troškovi poput električne energije, poreza na promet i carine na uvoz opreme dodatno porasli, a brodogradilište je u tom trenutku imalo fiksno dogovorene cijene brodova.³⁸ Zbog svega toga, najavio je da će se u *Uljaniku* morati raspraviti o konkretnim mjerama štednje kako se ne bi dovelo u pitanje poslovanje brodogradilišta.

Direktorove najave počele su se ostvarivati na sjednicama Upravnog odbora 11. i 12. kolovoza 1965., kad se raspravljalo o donošenju odluka u vezi s uklapanjem brodogradilišta u nove gospodarske mjere.³⁹ Tom prilikom Foskio je izložio plan mjera koje je Upravni odbor trebao predložiti Radničkom savjetu radi prihvaćanja kako bi se „uklopile u nov sistem privređivanja“. Potrebno je naglasiti da se o tim mjerama raspravljalo dan ranije na partijskom savjetovanju, kojemu je prisustvovao i direktor. Drugim riječima, Upravni odbor trebao je prihvatiti mjere koje nije kreirao, a Radnički savjet trebao je odobriti te mjere. Prvo je na red došao prijedlog smanjenja režijske radne snage (uredsko osoblje) za 10% ili za 250 radnika, pri čemu bi se nastojalo prekvalificirati i veći dio tih radnika i uključiti ih u proizvodnju kako im se ne bi otkazao radni odnos. Pri tome su se savjeti radnih jedinica (SRJ) trebali izjasniti koji su zaposlenici u njihovim odjelima višak, a posebno osnovana komisija trebala je nadzirati realizaciju odluke. U vezi s tim prijedlogom direktor je naglasio da „o socijalnim problemima i ljudima koji se nalaze pred penzijom treba voditi računa i ne bi bilo zgodno da se nađu na spisku suvišnih“.⁴⁰ Zatim je predloženo reduciranje režijskih troškova, pri čemu bi se smanjili osobni dohoci režije i službenika, uredski materijal, troškovi zaštitne odjeće i obuće, PTT troškovi, investicijsko održavanje i prekovremeni rad. Kako bi se troškovi još više smanjili, sugerirano je da se smanji udjel brodogradilišta u financiranju prijevoza radnika koji putuju na posao, da se ograniči udjel poduzeća u toplom obroku po radniku na 100 dinara, pri čemu bi preostalu razliku snosili sami radnici, te da se poveća stanarina u samačkim hotelima s 3.000 na 8.000 starih dinara. Posljednji prijedlog odnosio se na povećanje osobnih dohodaka u vezi s kojim je direktor naglasio da će biti uvjetovano ostvarivanjem prethodno navedenih prijedloga, odnosno smanjenjem ukupnih troškova u brodo-

³⁷ „Nove privredne mjere“, *Informator*, god. III., broj 19.

³⁸ Isto.

³⁹ ABU, 31 red 1-2 Zapisnici Upravnog odbora 1965. paket, Zapisnik 14. sjednice UO U BTDM, 11. i 12.8.1965.

⁴⁰ Isto.

gradilištu.⁴¹ U vezi s tim pitanjem zaključeno je da se radničkom savjetu predloži da se od početka kolovoza osobni dohoci prosječno povećaju u visini od 20% na bazi startnih osnova, ali i da se povećaju normativi za 15%. Sve te prijedloge Radnički je savjet jednoglasno prihvatio na svojoj 25. sjednici koja je održana isti dan, 12. kolovoza u popodnevним satima, dok je u vezi s osobnim dohocima konačna odluka o povećanju startnih osnovica donesena na sjednici Upravnog odbora 20. kolovoza 1965., a prihvaćena je na sjednici Radničkog savjeta dan kasnije.⁴² Rasprava o osobnim dohocima i njihovoj regulaciji nastavila se krajem 1966., kad je na sjednici Upravnog odbora prilikom razmatranja prijedloga usklađivanja startnih osnovica ponovno zaključeno da će se one povećati po kategorijama radnika i službenika, a to je Radnički savjet na svojoj sjednici nedugo zatim i prihvatio.⁴³ Unatoč povećanjima startnih osnovica, Peteh, šef Odjeljenja za organizaciju i unapređenje poslovanja na sjednici Upravnog odbora, naglasio je da se u njihovu regulaciju „išlo jer je to u datom momentu bilo potrebno“ te je najavio da će se analitičkom procjenom radnih mjesta, koja je u tom trenutku bila u izradi, doći do novih regulacija, čime je najavio moguća smanjenja plaće. Osobni dohoci konstantno su se povećavali od 1965. nadalje i čini se da su premašivali društvenim planom predviđena sredstva te je iz tog razloga stručno rukovodstvo nastojalo izraditi novi model raspodjele osobnih dohodaka.

Početak 1967. na sjednici Radničkog savjeta na kojoj se razmatrao prijedlog za vršnog računa za prethodnu godinu glavni direktor brodogradilišta osvrnuo se na trenutnu gospodarsku situaciju i probleme vezane uz kreditiranje brodogradnje.⁴⁴ Pri tome je naglasio da *Uljanik* uglavnom proizvodi brodove za izvoz te da je sve do reforme i do 1966. sredstva potrebna za kreditiranje izvoza dobivao pravovremeno i u traženim iznosima od Jugobanke. S obzirom na takvu situaciju nije bilo potrebno stvarati vlastita obrtna sredstva jer se lako dolazilo do njih. No nakon stupanja reforme na snagu zakonski su se propisi izmijenili te su uvedeni omjeri o sudjelovanju u kreditiranju. Prema tome, u razdoblju 1966. – 1967. zajednica je preko banaka sudjelovala u kreditiranju izvoza s 80%, a poduzeće s 20%, a već sljedeće dvije godine taj je omjer iznosio 70% prema 30%.⁴⁵ U tim gospodarskim uvjetima *Uljanik* je trebao stvarati vlastita sredstva kojima bi mogao poslovati, ali i kojima bi mogao kreditirati druge brodare. S obzirom na navedeno, direktor je zaključio kako se u *Uljaniku* „tek sad i to u oštroj mjeri počinju odražavati mjere privredne reforme“ i da je zbog toga potrebno „svaki ušteđeni dinar“ ulagati u obrtna sredstva i na taj način povećavati

⁴¹ Isto.

⁴² ABU, 28, Zapisnik 25. sjednice RS U BTDM, 12.8.1965.; Zapisnik 16.. sjednice UO U BTDM, 20.8.1965.; Zapisnik 26. sjednice RS U BTDM, 21.8.1965.

⁴³ ABU, Zapisnik 29. sjednice UO U BTDM, 7.12.1966.; Zapisnik 10. sjednice RS U BTDM, 27.12.1966.

⁴⁴ ABU, Zapisnik posebne sjednice RS U BTDM, 24.2.1967.

⁴⁵ Isto.

vlastiti kreditni potencijal.⁴⁶ Zatim je predložio cijeli niz mjera kojima bi se stvorile dodatne uštede, a koje su se odnosile uglavnom na rezanje troškova poput ukidanja disciplinske premije, smanjenja prekovremenog rada, regulacije startnih osnovica, smanjenja troškova prijevoza radnika, uvođenja ekonomskih stanarina u samačkim hotelima te preispitivanja politike stipendiranja. O navedenim mjerama štednje direktor je razgovarao i u svibnju, kad se posebno osvrnuo na osobne dohotke i naglasio da se oni moraju korigirati, odnosno u prosjeku smanjiti kako bi se zadržali na onoj razini koja je predviđena društvenim planom, prema kojem su osobni dohoci trebali u prosjeku ostati na razini iz 1966. godine.⁴⁷ Naglasio je da bi se, ako se nastave primanja tempom kao u prvom kvartalu 1967., mogla probiti planirana sredstva, a to bi, prema njegovim riječima, financijski bilo teško izdržati. Nakraju je, pozivajući na žrtvovanje i strpljenje, poručio svakom članu radnog kolektiva brodogradilišta „... da radi i odlučuje na takav način kako bi uvijek gledao na prvom mjestu interese *Uljanika*, jer to onda znači i svoje interese, koji se možda neće odmah osjetiti, ali će se isplatiti. Ako budemo gledali svaki svoje interese, a zanemarivali interes *Uljanika* onda nam ni taj tako oslabljeni *Uljanik* nema šta dati.”⁴⁸ O nastojanju uklapanja osobnih dohodaka u okvire društvenog plana govorio je Adeodato Peteh, šef Odjeljenja za organizaciju i unapređenje poslovanja, te je istaknuo da dotadašnja raspodjela i obračunavanje varijabilnog dijela nisu bili u skladu s postojećim kretanjem ostvarenog rada.⁴⁹ Drugim riječima, plaće su premašivale društveni plan i izlazile su iz njegovih okvira, a to je moglo funkcionirati u razdoblju povoljnih ekonomskih odnosa, ali u novim uvjetima gospodarske reforme i zaoštrenog tržišnog poslovanja takav sustav raspodjele nije mogao dugoročno funkcionirati te je osobne dohotke trebalo obračunavati tržišno objektivnije. U međuvremenu je stručno rukovodstvo radilo na novom pravilniku o raspodjeli osobnih dohodaka koji bi se uklopio u navedene mjere štednje te koji bi ostao u granicama društvenog plana. U nadolazećim mjesecima na sjednicama Upravnog odbora i Radničkog savjeta razmatrane su „Teze za nacrt Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o raspodjeli osobnih dohodaka“, a osim pred ta dva tijela o novom se pravilniku raspravljalo i na zborovima radnika. U svim tim raspravama sudjelovali su članovi stručnog rukovodstva, među kojima su se najviše isticali spomenuti Peteh Adeodato, Mile Vlašić kao tehnički direktor, Lučano Matikio kao financijski direktor te Foskio Alfred. Samo dan prije štrajka predsjednik Upravnog odbora Drago Cukerić u razgovoru s redakcijom *Informatora* na pitanje vezano uz smanjenje osobnih dohodaka za neke kategorije radnika odgovorio da je da je točno „da će neke kategorije radnih ljudi primati neki

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ „Veće uštede – veći dohotci“, *Informator*, 27.5.1967., god. V., broj 38.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ „Potrebna izmjena“, *Informator*, 13.6.1967., god. V., broj 40.

manji, a neki znatno manji dohodak od predviđenog".⁵⁰ Naglasio je da se to odnosi na ona radna mjesta koja su prije 1. kolovoza 1967. bila normirana, a pravilnikom su ukinuta jer se pokazalo da ih je nemoguće realno normirati. Iako je zaključio da će time biti pogođeno oko 500 zaposlenika, čini se da je njihov broj bio znatno veći. O tome su razgovarali i na proširenoj sjednici Tvorničkog odbora sindikata u listopadu 1967. na kojoj je jedan sudionik naglasio da se u pravilniku nisu ispravile određene greške i da je to dovelo do obustave, ali da je, prema njemu, najveći problem bio to što su gotovo svi radnici u brodogradilištu bili oštećeni, bez obzira na to što se govorilo o samo petstotinjak radnika.⁵¹ Naglasio je da se, unatoč tome što se znalo da će biti negodovanja, nije ništa poduzelo po tome pitanju. Njegov kolega, voditelj jedne radionice, rekao je da su po novom pravilniku kod njega svi na gubitku, a da on osobno mora više raditi te da za taj rad, prema njegovim kalkulacijama, dobiva približno 180 ND manje. Pravilnik o raspodjeli osobnog dohotka koji je Radnički savjet odobrio u lipnju bio je konačan oblik dotadašnjih izmjena u mjerama štednje, ali to je ujedno bila i kap koja je prelila čašu u radničkom strpljenju.

Novi tržišni odnosi koji su stupili na scenu s gospodarskom reformom doveli su unutar brodogradilišta do traženja načina uklapanja u nove uvjete poslovanja, a to je podrazumijevalo i donošenje nepopularnih mjera kojima bi se postigle određene uštede. Sve to zajedno pridonijelo je jačanju nezadovoljstva ponajprije među proizvodnim radnicima, a novi pravilnik označio je nagli raskid s dotadašnjim beneficijama i relativno dobrim plaćama. U zbivanjima za vrijeme štrajka izbor zaposlenika brodogradilišta s kojima su se radnici fizički obračunali bio je poprilično indikativan, a odnosio se na tehničkog direktora, koji je sudjelovao u predstavljanju novih mjera, šefa odjeljenja za organizaciju i unapređenje poslovanja, koji je ujedno bio i jedan od kreatora novog pravilnika, te predsjednika Radničkog savjeta kao predstavnika radničke klase u tijelu koje je trebalo zastupati njihove interese. Radnici su se na neki način osjetili izdanima, osjećali su da su ih izdala osobito ona tijela koja su se trebala boriti za njihova prava i smatrali su da je novi pravilnik donesen njima iza leđa. Iako se o pravilniku raspravljalo i na zborovima radnika i na sjednicama Radničkog savjeta, on je bio izrazito kompliciran i pun teško razumljivih formula koje radnici nisu mogli razumjeti. Kritika u vezi s time iznesena je i na sjednici Tvorničkog odbora sindikata koja se održala početkom listopada 1967. na kojoj je jedan od sudionika, Milorad Viskiće, sekretar Republičkog sindikata za radnike u industriji, oštrim tonom rekao da je u vezi s donošenjem pravilnika bilo „suviše formalizma“ te da je u sustavu samoupravljanja „nemoguće donijeti pravilnik kojim se reguliraju društveni odnosi, o raspodjeli osobnih dohodaka, a da radniku nije taj pravilnik jasan“.⁵² Također, čini se da radnicima u vezi s raspravama oko novog

⁵⁰ „Odgovori predsjednika Upravnog odbora, *Informator*, 26.9.1967., god. V., broj 52.

⁵¹ ABU, Zapisnik 1. proširene sjednice TOS-a Uljanik, 11.10.1967.

⁵² Isto.

pravilnika nisu bile dostupne sve informacije, osobito informacija o tome koliko će se prema novim obračunima smanjiti plaće. O tome je na sjednici Radničkog savjeta koja se održala na dan obustave jedan od sudionika rekao da je radnicima „trebalo točno navesti koliko će koja grupacija primiti i gubiti, pa danas ne bi došlo do ovakve situacije“.⁵³

Radnici nisu prihvaćali pozive stručnog rukovodstva na žrtvovanje radi viših ciljeva i radi boljeg sutra zato što su smatrali da taj teret ne podnose svi jednako te da su u tome osobito oštećeni proizvodni radnici. U vezi s time problem je bio i u načinima vrednovanja rada jer su se dijelu zaposlenika plaće obračunavale prema radu, a drugom dijelu prema vremenu. Najčešće su radnici u proizvodnji pripadali grupi kojoj se obračunavalo prema radu, a to i razlike u primanjima između službenika i radnika doveli su do podjele među radnicima i netrpeljivosti između te dvije grupe zaposlenika. Ta je podijeljenost osobito bila izražena uoči i nakon štrajka, a jedan sudionik konferencije Tvorničkog odbora sindikata konstatirao je da tih razlika ne bi trebalo biti i da se službenici ne bi trebali bojati doći na posao u bijeloj košulji.⁵⁴ Tako se na prvi pogled iz prosječnih plaća u *Uljaniku* može zaključiti da su zaposlenici brodogradilišta imali poprilično visoka i iznadprosječna primanja, to nije vrijedilo za sve radnike brodogradilišta. Uđe li se dublje u statističke podatke i raščlane li se dohoci prema kategorijama radnika i službenika, onda je vidljivo da je postojala razlika i prema kategorijama zaposlenika, ali i u primanjima između radnika i službenika. Te razlike zasigurno su izazivale veliko nezadovoljstvo i animozitet između te dvije grupe zaposlenika. Tako su primjerice prosječna mjesečna primanja radnika 1967. iznosila 1.038,14 ND, a iste godine službenici su prosječno zarađivali 1.225,56 ND.⁵⁵ Razlike u primanjima postojale su i unutar te dvije kategorije zaposlenika. Iste godine radnik prve kategorije prosječno je zarađivao 1.304,88, druge 1.015,67, treće 786,84, dok je njegov kolega koji je pripadao četvrtoj kategoriji primao 621,84 ND.⁵⁶ Za razliku od radnika, službenik prve kategorije 1967. primao je 1.460,44, druge 1.012,29, treće 778,01, a četvrte 627,94 ND. Iz tih podataka vidljivo je da su veće razlike u primanjima postojale unutar kategorija nego između radnika i službenika. Iz toga slijedi da je razlika između radnika i službenika prve kategorije bila 155,56 ND, a razlike između ostalih kategorija bile su minimalne. No zato je postojala velika razlika između radnika četvrte i službenika prve kategorije, koja je iznosila 832,5 ND. Takva situacija dovela je do animoziteta između radnika i službenika jer je radnicima nižih kategorija smetala tako velika razlika u primanjima, osobito jer su smatrali da oni rade i proizvode, a da su službenici ti koji ne rade nego

⁵³ ABU, Zapisnik 9. sjednice RS U BTDM, 27.9.1967.

⁵⁴ ABU, Zapisnik 1. proširene sjednice TOS-a Uljanik, 11.10.1967.

⁵⁵ ABU, Zapisnik 12. sjednice RS U BTDM, Izvod iz izvještaja o poslovanju poduzeća za 9. mj. 1968. godine, 12.12.1968.

⁵⁶ Isto.

Žive od njihova rada. Takva podijeljenost smetala je i službenicima, a osobito onima iz Konstrukcijsko-tehnološkog odjela (KTO), koji su nakon štrajka održali prošireni sastanak Savjeta radne jedinice Konstrukcijsko-tehnološki odjel na kojem su naglasili da se radnici njihove radne jedinice osjećaju pogođeni zbog podvojenosti radnik – službenik, a osobito zbog izjava koje su demonstrirane tijekom obustave „da su sada proizvodni radnici jedini nosioci rada u našem kolektivu, a da su službenici ljudi koji žive na njihov račun“.⁵⁷ Zaključili su da takav odnos proizvodnih radnika prema njima „prihvaćaju s negodovanjem“ i da ubuduće neće biti u stanju izvršiti „proizvodne, odnosno postavljene zadatke.“⁵⁸ Štrajk je bio reakcija radnika kojom su izrazili nezadovoljstvo koje se nakupljalo, a onda i eskaliralo u povodu novog pravilnika koji je donesen unatoč prigovorima na njegove odredbe te slutnji da će njegova primjena izazvati negodovanje među radnicima.

Uljanik nakon štrajka

Nakon obustave rada unutar brodogradilišta održavale su se sjednice i konferencije radi analiziranja samog događaja, ali i uzroka koji su doveli do eskalacije nezadovoljstva radnika. Na svim tim sastancima doneseni su brojni zaključci i smjernice za daljnji rad te ispravljanje „nepravilnosti“ koje su dovele do štrajka. Na sjednici Tvorničke konferencije Saveza komunista koja je održana u listopadu 1967. osuđena je obustava rada kao način i metoda ostvarivanja prava radnika jer, smatrali su sudionici, nisu prethodno iscrpljene mogućnosti koje je pružao „samoupravni sistem i normativni akti Brodogradilišta“.⁵⁹ Nadalje, „energično“ su osudili fizičko obračunavanje i nasilje nad pojedincima te je naglašeno da odgovorne treba izbaciti iz kolektiva te protiv njih podnijeti kaznene prijave. Jedan od zadataka organizacije Saveza komunista bio je i da ispituju i otkriju koji su sve članovi Saveza komunista sudjelovali kao „huškači“ i inicijatori obustave rada te da se oni odmah isključe iz partije. U vezi s organizacijom Saveza komunista, na sjednici su zaključili da je ona obustavom rada bila zatečena te da je to za organizaciju značio „politički poraz“, a posebno je naglašeno da bi ona trebala shvatiti „da već jednom mora napustiti metod rukovođenja i prihvatiti ulogu faktora koji će voditi na putu daljnjeg učvršćavanja i razvitka radničkog samoupravljanja“.⁶⁰ Obustava rada i fizičko nasilje osuđeni su i na proširenoj sjednici Tvorničkog odbora sindikata u listopadu 1967. na kojoj je konstatirano da su radnici svoja prava mogli ostvariti samoupravnim putem preko tijela upravljanja i društveno-političkih organizacija.⁶¹ Zaključeno je i to da

⁵⁷ „Zapisnik sa izvanrednog proširenog sastanka savjeta radne jedinice Konstrukcijsko-tehnološkog odjela“, *Informator*, 12.10.1967., god V., broj 54.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ „Nužno: akciono jedinstvo“, *Informator*, 18.10.1967., god. V., broj 56.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ ABU, Zapisnik 1. proširene sjednice TOS-a Uljanik, 11.10.1967.

bi se svim članovima radnog kolektiva na pristupačan i jednostavan način trebalo objasniti način obračunavanja osobnih dohodaka te da tijela upravljanja ne bi smjela raspravljati o određenim pitanjima a da se prethodno o tome nisu izjasnili zborovi radnika. Na istoj se sjednici okupljenima obratio i direktor brodogradilišta koji je rekao da sam kolektiv treba odlučiti koliko je obustava rada „pravilna i nepravilna“, ali i da treba voditi računa o tome kako će štrajk doživjeti partneri brodogradilišta, osobito u Norveškoj, za koje su gradili brodove.⁶² Nakraju je u izrazito pomirljivom tonu poručio: „... ako radnici *Uljanika* traže nešto što smatraju da ih pripada, to mogu dobiti, jer što oni kažu to je najveći zakon poduzeća, jer *Uljanik* je njihov.“ S mnogim sudionicima te proširene sjednice Tvorničkog odbora sindikata nije se slagao Milorad Viskić, koji je rekao da on nije za obustavu, ali da neke ne osuđuje, jer su „u većini slučajeva radnici ostali napušteni“ te da im se, unatoč tome što su mnogi smatrali da prije štrajka nisu bile iscrpljene sve metode rješavanja problema, nije pružilo onoliko pomoći koliko je trebalo.⁶³ Nadalje, kritizirao je rad sindikata, jer je „sindikatska organizacija radničke klase“ i da su trebali imati „sluha za probleme“ koje su radnici isticali, ali u navedenom je slučaju sindikat kao organizacija zatajio. Iz rada tih sjednica vidljiva je određena podvojenost u vezi s reakcijom na sam štrajk, ali i nastojanje nalaženja zajedničkih rješenja. Usto, evidentno je da su u velikoj mjeri zakazale društveno-političke organizacije, koje nisu shvaćale radnike i njihovu potencijalnu moć.

Kad je riječ o reakcijama na fizičko nasilje koje se dogodilo na dan obustave, svi sudionici konferencija i sjednica bili su složni oko toga da se nasilnici trebaju oštro kazniti izbacivanjem iz radne organizacije i kaznenom prijavom. Ubrzo je unutar brodogradilišta osnovana komisija koja je trebala pokrenuti disciplinski postupak protiv svih osumnjičenih. Nekoliko dana nakon pokretanja disciplinskog postupka suspendirano je trinaest članova radnog kolektiva te im je za vrijeme trajanja disciplinskog postupka bio zabranjen ulazak u *Uljanik*.⁶⁴ Iz popisa imena suspendiranih vidljivo je da je riječ o radnicima iz neposredne proizvodnje, ali i o uglavnom kvalificiranim i visokokvalificiranim radnicima. U nadolazećem razdoblju povećavao se broj radnika koji su bili obuhvaćeni istragom i protiv kojih se vodio disciplinski postupak, ali jednako tako s vremenom su se i povlačile suspenzije za one radnike za koje se istragom utvrdilo da nisu krivi.⁶⁵

Na sjednici Upravnog odbora, početkom listopada, zaključili su da stanje u brodogradilištu nakon štrajka nije najbolje te da bi to hitno trebalo popraviti.⁶⁶ Situaciju

⁶² Isto.

⁶³ Isto.

⁶⁴ „Odlukom Upravnog odbora suspendirano 13 članova kolektiva“, *Informator*, 2.10.1967., god. V., broj 57.

⁶⁵ Zapisnik 26. sjednice UO U BTDM, 20. i 23.10.1967.; Zapisnik 29. sjednice UO U BTDM, 30.10.1967.; Zapisnik 31. sjednice UO U BTDM, 10.11.1967.

⁶⁶ ABU, Zapisnik 25. sjednice UO U BTDM, 13.10.1967.

je prividno pogoršavalo i to što je Radnički savjet bio opozvan i što su svi članovi dali kolektivnu ostavku, a do izbora novog Radničkog savjeta probleme su trebali rješavati glavni direktor i Upravni odbor. No pravi problem bio je kako zadržati radnu disciplinu na zadovoljavajućoj razini i time omogućiti normalno funkcioniranje brodogradilišta, odnosno visoku proizvodnost, s obzirom na činjenicu da je *Uljanik* imao popunjene radne kapacitete do 1970., osobito nakon što su u to vrijeme, uz već ugovorene brodove, potpisali ugovore o gradnji tri broda za Indiju vrijednosti 27 milijuna dolara i tri broda za Norvešku vrijednosti 16,8 milijuna dolara.⁶⁷ S obzirom na takvo stanje, u studenome je na dnevnom redu Upravnog odbora bilo razmatranje mjera za uspostavljanje čvršće discipline.⁶⁸ Tom prilikom donesen je prijedlog mjera koje su podrazumijevale kažnjavanje u slučaju neispunjenja plana zacrtanog za 1968. jer tada ne bi bilo sredstava za isplatu osobnih dohodaka. U raspravi o mjerama, iako su one načelno prihvaćene, zaključeno je da su one „na krajnjem rubu zakona“ te da će ih sindikat kao takve teško podržati, ali i da bi u slučaju sudskog spora *Uljanik* kao radna organizacija taj spor izgubio.⁶⁹ Zatim su članovi radnog kolektiva, zajedno s predsjednicima sindikalnih podružnica, razmatrali mjere unutar brodogradilišta. O tome se raspravljalo na sjednici Tvorničkog odbora sindikata sredinom prosinca 1967. te je zaključeno da je većina članova kolektiva protiv mjera, a glavni razlog protivljenju kod većine podružnica bila je njihova nezakonitost i usmjerenost uglavnom na radnike.⁷⁰ No usprkos neslaganju većine članova kolektiva, ipak je odlučeno da se radnicima po podružnicama još jednom detaljnije obrazlože sve nejasnoće. Nakon tjedan dana Tvornički odbor sindikata ponovno se sastao kako bi donio konačnu odluku o disciplinskim mjerama.⁷¹ Na toj sjednici mjere su ponovno odbačene jer je većina članova radnog kolektiva po sindikalnim podružnicama bila protiv njih, a predsjednik Tvorničkog odbora sindikata Rade Miljković rekao je da mjere – s obzirom na činjenicu da ih nije prihvatio radni kolektiv – ne prihvaća ni sindikat te da bi eventualno mogli donijeti prijedloge za njihovu izmjenu. Zatim je predsjednik Upravnog odbora Branislav Stefanović, koji je u ime Upravnog odbora nastojalo „progurati“ te mjere, poprilično oštrim tonom napao rad sindikata optuživši ga da nema svoj stav i da je u tome glavni problem. Nadalje, nastavio je isticati da predložene mjere nisu prihvaćene, između ostalog, i zbog straha od novog štrajka, ali i zbog toga što ih Tvornički odbor sindikata nije prihvatio. Time je zapravo nastojao nametnuti prihvaćanje prijedloga, iako bi to značilo ignoriranje odluke koju je donijela većina članova radnog kolektiva. Navedenim prigovorima

⁶⁷ Isto; Zapisnik 32. sjednice UO U BTDM, 17.11.1967.

⁶⁸ ABU, Zapisnik 32. sjednice UO U BTDM, 17.11.1967.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ ABU, Zapisnik 3. sjednice TOS-a Uljanik, 15. prosinca 1967.

⁷¹ ABU, Zapisnik 4. sjednice TOS-a Uljanik, 21.12.1967.

oštro se suprotstavio predsjednik Tvorničkog odbora sindikata koji je naglasio da se nijedna stvar u Tvorničkom odboru sindikata ne mora progurati te kako je sindikat svoj jasan stav imao na prošloj sjednici na kojoj je odlučio da će se prijedlog ponovno obrazložiti radnicima. Nakraju je poručio predsjedniku Upravnog odbora: „Ja lično dobro poznajem liniju sindikata koju ću ja i voditi dok sam na ovoj dužnosti. S njom ćemo garantirati slobodu mišljenja.“⁷² Zaključeno je da se prijedlog odbija jer se većina članova radnog kolektiva izjasnila protiv toga.

Iz opisanog primjera mogu se donekle izvuci zaključci o odnosu između Upravnog odbora, Radničkog savjeta, Tvorničkog odbora sindikata i zborova radnih ljudi, ali i o položaju samoupravljanja. Iako se u toj situaciji sindikat odupro nastojanjima Upravnog odbora da se prihvati prijedlog koji su radnici odbili, bilo je primjera gdje to i nije tako funkcioniralo, odnosno gdje su prijedlozi prolazili neovisno o volji kolektiva. Osobito je to moglo proći na sjednici Radničkog savjeta, koji je, uvjetno rečeno, zbog svog sastava, bio inferiornije tijelo od sindikata, pa su članovi stručnog rukovodstva mogli na neki način manipulirati radom sjednica i prihvaćanjem prijedloga. Tako je bilo i s novim Pravilnikom o raspodjeli osobnih dohodaka, koji je Radnički savjet odobrio relativno lako i bez većih primjedbi na njegove točke. Primjedbi nije moglo biti i stoga što radnici nisu shvaćali suštinu pravilnika, a osobito što nisu mogli izračunati koliko bi im dohoci bili niži, ali nezainteresiranost i neaktivnost radnika prilikom rasprava na zborovima radnih ljudi te na sjednicama Radničkog savjeta pridonijeli su odobravanju pravilnika. U svemu tome radnici su ipak pokazali moć i štrajk nije bio uzaludan, iako ostaje dojam da možda i ne bi došlo do obustave da su bili aktivniji ranije. Radnička moć vidljiva je u tome što su tijela upravljanja i društveno-političke organizacije nakon štrajka opreznije pristupale donošenju odluka koje su se izravno ticale radnika te nisu više podcjenjivali radničko nezadovoljstvo. Također, *Uljanik* je dobro poslovao i vodstvu brodogradilišta trebali su mir, disciplina i zadovoljni radnici kako bi se poslovi završili na vrijeme te kako naručitelji brodova ne bi otkazali suradnju. Zahtjevi koje su radnici uputili za vrijeme štrajka isti su dan ispunjeni, a glavni direktor tom je prilikom izjavio da je „to jedino što se u ovakvoj situaciji može učiniti“.⁷³ No, nakon toga ipak je predloženo da se nastavi razrađivati novi pravilnik koji je, prema riječima direktora, bio bolji od starog, čiji su koeficijenti bili takvi „da prima pare onaj tko radi i onaj tko ne radi“, te je predloženo da se isprave nepravilnosti koje su izazvale nezadovoljstvo kod radnika.⁷⁴ S obzirom na navedeno, sasvim je razumljivo razočaranje radnika, osjećaj izdanosti i iskazivanje nepovjerenja prema onim tijelima koja su trebala štititi njihove interese, ali i nespремnost žrtvovanja za bolje sutra.

⁷² Isto.

⁷³ ABU, Zapisnik 9. sjednice RS U BTDM, 27.9.1967.

⁷⁴ ABU, Zapisnik 1. proširene sjednice TOS-a Uljanik, 11.10.1967.

Otuđeno samoupravljanje

Postavlja se pitanje zašto u socijalizmu dolazi do radničkih štrajkova, protiv koga radnici štrajkaju kad su nominalno oni na vlasti, osobito kad im je od 1950., odnosno donošenja Zakona o radničkom samoupravljanju zajamčeno upravljanje poduzećima. Neca Jovanov smatrao je da je riječ o proturječnoj pojavi do koje dolazi zbog razlike između teorije i prakse samoupravnog socijalizma.⁷⁵ Nadalje, neposredan povod štrajkovima koje je istraživao bili su osobni dohoci, a zaključio je da su dublji uzroci bili „nepovoljan socijalni položaj radničke klase u raspodjeli materijalnog i duhovnog bogatstva društva“ koji je posljedica „nepovoljnog položaja proizvodnog radništva u raspodjeli društvene moći“.⁷⁶ Štrajkovi koji su se dogodili u Hrvatskoj tijekom 1966. i 1967. potvrđuju te zaključke s obzirom na to da su razlozi njihova izbijanja bili ili smanjenje osobnih dohodaka ili velike razlike u primanjima unutar radnih organizacija. No, događaji vezani uz štrajk u brodogradilištu *Uljanik* malo dublje ocrtavaju probleme vezane uz radničko nezadovoljstvo, a napose uz položaj radnika u samoupravnom poduzeću.

Na prvi pogled čini se da je riječ o apsurdnoj situaciji u kojoj su radnici štrajkali sami protiv svojih odluka s obzirom na to da su one odobrene na sjednici Radničkog savjeta. No, ako se problem malo dublje analizira, vidljivo je da je u praksi Radnički savjet samo odobrio odluku protiv koje su se radnici bunili. Prema Jovanovu, u poduzećima u kojima su štrajkovi izbijali politički i samoupravni život bili su paralizirani, a to je zaključio jer su odluke kreirane uglavnom u krugu stručnog rukovodstva koje je tu odluku nastojalo „progurati“ pred upravnim tijelima, osobito Radničkim savjetom, bez čijeg zelenog svjetla odluka nije mogla zaživjeti. Obustava rada u brodogradilištu *Uljanik* savršeno se uklapa u te zaključke, s obzirom na činjenicu da je pravilnik koji je bio neposredan povod za štrajk donesen na sličan način, odnosno proguran bez prevelikog sluha za primjedbe radnika, a ujedno ga je sastavila stručna služba. Jedan od radničkih zahtjeva bila je i smjena tadašnjega radničkog savjeta, koji se smatrao jednim od krivaca jer je odobrio pravilnik kojim su radnici bili oštećeni u primanjima. Jednako tako Radnički se savjet zamjerio i sindikatu jer je sindikat smatrao da Savjet nije vodio računa o interesima radnika. U očima radnika Radnički je savjet bio tijelo koje se udaljilo od njih i koje nije smjelo odobriti nešto što je bilo na štetu samih radnika.

S obzirom na to postavlja se pitanje kakav je položaj samoupravljanja, odnosno je li riječ o otuđivanju samoupravnih tijela koja su trebala biti produžena ruka radničke klase u upravljačkoj strukturi poduzeća. Jedan od odgovora krije se u tome što su se u postreformskom razdoblju u mnogim poduzećima samoupravna tijela oslonila na stručne službe unutar poduzeća kako bi se bolje uklopila u nove tržišne uvjete. U

⁷⁵ Jovanov, 182.

⁷⁶ Isto, 190.

praksi je to značilo prodor velikog utjecaja stručnjaka, profesionalaca, menadžera i ostalog službeničkog kadra u radničke savjete i upravne odbore koji su potom kontrolirali rad tih tijela. Izravna posljedica toga bilo je potiskivanje radnika članova tih tijela i deformiranje samoupravljanja. *Uljanik* je bio tržišno orijentiran i prije reforme, a toj činjenici ide u prilog potpisivanje ugovora o licenci za gradnju brodskih dizelskih motora s danskom tvrtkom *Burmeister & Wain* 1953., ali i porinuće velikoga putničkog broda *Anna Nery* 1962. za čiju je izgradnju *Uljanik* pobijedio u konkurenciji s 47 svjetskih brodogradilišta. Dakle, tržišna orijentacija brodogradilišta, osobito tijekom 1960-ih, kad je većina ugovorenih brodova bila namijenjena stranom tržištu, te novi uvjeti nakon gospodarske reforme doveli su do velikog utjecaja stručnog kadra u radu samoupravnih tijela. Radnici su preko samoupravnih tijela nominalno i dalje imali moć s obzirom na to da su sve odluke trebale biti odobrene na Radničkom savjetu. No, oni se tom moći nisu koristili dijelom jer su bili nezainteresirani, a dijelom jer su bili pod utjecajem stručnih rukovodilaca koji su manipulirali radom i sjednicama Radničkog savjeta te su na taj način radnike stavili sa strane. To je kod dijela radnika dovelo do slabljenja zanimanja za rad Radničkog savjeta, Upravnog odbora i zborova radnika, a sve je bilo u redu dok se novim pravilnikom nisu smanjili osobni dohoci. Nezadovoljstvu radnika pridonijela je činjenica što su oni bili svjesni da brodogradilište dobro posluje i da ima popunjene radne kapacitete do 1970., a na sjednici Sekretarijata Kotarskog komiteta Saveza komunista u Rijeci, koja je održana u listopadu 1967., zaključeno je da su se događaji u *Uljaniku* mogli svesti na parolu: „Dajte pare, jer raspoložemo milijardama.“⁷⁷ U takvoj situaciji u kojoj su radnici potisnuti iz rada samoupravnih tijela u kojima se donio pravilnik koji im je izravno štetio radnici su se s pravom osjećali izigranima, a pridoda li se tome činjenica da za njihove probleme nisu imale sluha ni poprilično pasivne društveno-političke organizacije, sasvim je razumljivo da je štrajk bio jedina učinkovita metoda skretanja pažnje. U listopadu 1969. Vijeće Saveza sindikata Jugoslavije održalo je sjednicu na kojoj se raspravljalo o obustavama rada te se konstatalo da radnici koji su obustavljali rad nisu bili protiv socijalizma nego protiv onoga što, po njihovu mišljenju, nije socijalističko.⁷⁸ Događanja u *Uljaniku* tijekom 1967. pokazala su da je jedan od uzroka radničkog štrajka bila devijacija koja bi se mogla nazvati i otuđenim samoupravljanjem, pojavom koju kao ni otuđeni rad sustav nije predvidio. Taj je otklon od ideala svoju manifestaciju dobio u smislu donošenja pravilnika, iako se naslućivalo da bi to moglo izazvati nezadovoljstvo među radnicima. Naposljetku, radnici su pokazali da nisu samo masa pasivnih plavih ovratnika kojima se može manipulirati, barem kad su osobni dohoci u pitanju, nego da su aktivna skupina koja je spremna reagirati kad se osjeti izdanom.

⁷⁷ „Za obustave rada u ‘Uljaniku’ i ‘Autotransu’povod isti, a uzroci različiti“, *Glas Istre*, 20. listopada 1967.

⁷⁸ Radelić, Zdenko, *Savez sindikata Jugoslavije i Hrvatske. Kronologija (1945-1985.)*, Institut za historiju radničkog pokreta, Vijeće Saveza sindikata Hrvatske i NIRO ‘Radničke novine’, Zagreb, 1986., 108.

Izvori i literatura

Arhivski izvori

Arhiva brodogradilišta *Uljanik*

1. Zapisnici Radničkog savjeta:
34, red 1-2, Zapisnici Radničkog savjeta, 1966., paket
42, red 1-3, Zapisnici Radničkog savjeta, 1967., paket
49, red 1-3, Zapisnici Radničkog savjeta, 1968., paket
2. Zapisnici Upravnog odbora:
19, red 1-2, Zapisnici Upravnog odbora, 1962., paket
31, red 1-2, Zapisnici Upravnog odbora, 1965., paket
76, ormar 21, red 2-2, Zapisnici Upravnog odbora, 1967., paket
3. Zapisnici Tvorničkog odbora sindikata:
138, red 3-2, sindikat Zapisnici TOS-a i Predsjedništva 1967.-69., paket
4. *Informator*, Glasilo radnog kolektiva „Uljanik“ – Pula, 1963.– 1967.

Hrvatski državni arhiv HDA

1. Fond (F) 1286, Vijeće Saveza sindikata Hrvatske (VSSH)

Novinski izvori

1. *Glas Istre (GI)*, 1967.
1. *Vjesnik u srijedu (VUS)*, 1967.

Statistički izvori

1. Statistički godišnjak Hrvatske, 1971.

Literatura

1. Bilandžić, Dušan, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: glavni procesi: 1918-1985.*, Školska knjiga, Zagreb, 1985.
2. Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999.
3. Jakir Aleksandar, „Nemoguća misija i početak kraja? Gospodarske reforme u SFR Jugoslaviji tijekom 1960-ih godina“, *Zbirka Vpogledi 4: Iz hrvatske povijesti 20. stoljeća – Iz hrvatske zgodovine 20. stoljeća*, ur. Iskra Iveljić, Stjepan Matković i Žarko Lazarević, Institut za novejšo zgodovino, Ljubljana, 2012.
4. Jovanov, Neca, *Dijagnoza samoupravljanja 1975.-1981.*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983.
5. Radelić, Zdenko, *Savez sindikata Jugoslavije i Hrvatske. Kronologija (1945-1985.)*, Institut za historiju radničkog pokreta, Vijeće Saveza sindikata Hrvatske i NIRO 'Radničke novine', Zagreb, 1986.
6. Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991 : od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008.
7. Sirotković, Jakov, *Hrvatsko gospodarstvo*, Golden marketing, Zagreb, 1996.

Igor Stanić

One of the Most Difficult Days in 'Uljanik': The 1967 Strike in the Uljanik Shipyard

Summary

In 1965, the Federal Assembly issued a legal package, launching thereby a major economic reform aiming at enlarging market freedom, increasing business efficiency, and including Yugoslavia in the international work division. An economic system later known under the name of market socialism was introduced by this reform; the said system, along with self-management, represented a specific feature of Yugoslav self-management socialism. The initial lack of adaptation of many companies to the new market conditions resulted in cutting down expenses within the companies – usually by the reduction of salaries and the dismissal of workers. The consequence thereof was the workers' frustration, which resulted in a sequence of strikes recorded in that time. One of them occurred at the Uljanik Shipyard in 1967. Analysing the problems related to the economic reform on the level of a case study offers an interesting insight into the events, and facilitates the monitoring of the said problems on the micro-level. The analyses of the minutes of the Board of Directors, the Workers' Council and the Factory Board of the Trade Union; as well as the paper entitled Informator, which was issued by the shipyard's workers' collective, show the motive, causes and effects of the strike, and the position of the workers within the system of workers' self-management.

Keywords: *economic reform; strike; work stoppage; socialism; self-management, working class; Uljanik Shipyard; Croatia; Yugoslavia.*

